

Rozhovor 3. část - Doc. PhDr. Jiří Růžička, PhD.

Přinášíme další část rozhovoru s Jiřím Růžičkou, tentokrát nezkrácenou verzi interview pro revue Host 10/2016.

1. Jiří, jak se ti dnes jeví mytizovaná doba šedesátých let, čas tvých studií, který jsi strávil dílem v Československu, dílem v Anglii jako dočasný emigrant po srpnu 1968? Jak se lišila kulturní atmosféra v obou zemích?

Šedesátá léta byla po všech stránkách zázračným obdobím. Období temných roků evropských diktatur se začalo prosvětlovat novou nadějí. Nadějí svobod a práv znovu osvojovaných. Ve jménu lásky a dobré vůle, tolerance, přijetí a respektu jinakosti. Kulturní, rasové, pohlavní, ba i politické. Celá tahle vlna zasáhla nejen velké evropské země, jejich města, ale pronikla i k nám, do malého jihomoravského města, na dědiny, zasáhla celou Evropu. Začátek šedesátých let byl přitom krajně nebezpečný. Kubánská krize hrozila světovou katastrofou. Úleva pak napomohla vzniku nového vědomí, které sice započali mladí intelektuálové, okamžitě se přidali studenti a posléze celá mládež. Otevřela se divadla, nové scény, přišlo nové umění. Nové vědomí práv a svobod jako živá voda zaplavovalo celou krajinu. Chruščovovu uvolňující éru však vystřídalo období nových ruských despotů. To jsem byl na počátku svých studií psychologie na FFUK. V druhé polovině šedesátých let nebyl žádný velký problém odejet do zahraničí. Ohavné výjezdní doložky a valutové přísliby sice otravovaly cestu na Západ, ale to byly jen nepříjemnosti. V roce 1968 v létě jsem se svojí dívkou odejel na brigádu do Beneluxu, měli jsme tam kamarády a přátele, abychom získali peníze na další cestování po Evropě. Za dva měsíce jsme na farmě v Holandsku vydělali jako za dva roky práce u nás. Nic tedy nestálo v cestě přebrodit se do Anglie. Stopem jsme projížděli jejím jihem. Tehdy bylo Československo v centru pozornosti Západu, protože Pražské jaro se stalo evropským, ba světovým pojmem. Na rozdíl od mladých lidí ze Západu jsem neměl do té doby jakýkoli důvod být na svoji vlast hrdý. Vlastenectví se mi jevilo jako prošlá měna, nechápal jsem, co to znamená. Ale tam mne opravdu zasáhlo nečekaně a silně, i když jen na krátko. Mohl jsem se něčím vlastním vlastenecky pyšnit. mohl jsem zakusit to, co naši předkové. Na svou vlast jsem hrdý poprvé v životě byl! Důvody pro to však netrvaly dlouho. V sedm ráno na cestě z Exceteru u nás na výpadové silnici zastavilo auto, vystoupil z něj muž a s utajovanou zlomyslností nám řekl: „tak máte po svobodě !“. A beze slova odejel. Byla to velmi studená ruská sprcha z českých úst. Stala se pak symbolem nastávajících nekonečných roků vlády Říše temna. Odjeli jsme do Londýna, abychom se zorientovali a případně hledali odpověď na otázku: „ co a jak dál? “ Dostali jsme neuvěřitelnou šanci, v Anglii bezplatně studovat a k tomu jsme ještě obdrželi stipendium. Chovali se k nám tehdy ti od té doby námi milovaní a ctění Angličané skutečně po všech stránkách velkoryse. A to i tehdy, když jednu naši známou mladou studentku chytili v obchodáku a ona svoji krádež odůvodňovala tím, že je z Československa okupovaného armádami pěti států Varšavské smlouvy. I když jsme studovali jinde, v Londýně jsme trávili spoustu času. Měli jsme tam kamarády, chodili do divadel a sdíleli víkendy v jedné komunitě s lidmi z celého světa. Nezapomenutelné, úžasné, matoucí, i když cizí. Z jejich pohledu jsem byl příliš konzervativní. Cítil jsem, že nejsem stvořený pro život v tekutých pískách drogami protknutých vztahů, vazeb, emocí a snů, které komunitami protékaly. Neměl jsem rád změněné vědomí od doby mého pobývání na Jižní Moravě, nesnášel jsem, když jsem byl ovládán něčím cizím, ať už to byly drogy, Rusové nebo alkohol. Přesto mne to všechno, osudy, názory nekonečné debaty a polemiky, bohatost jinakosti fascinovalo. Setkal jsem se s Annou Freudovou, překvapilo mne, že to byla to malá, trochu úzkoprsá, ale přející milá teta z Vídně. Věnovala mi pro české studenty část svojí knihovny, kterou

jsem přivezl do Prahy; na začátku normalizace ji však příznačně nikdo nechtěl, nakonec ji ale pražská katedra psychologie přece jen přijala. Se slavným antipsychieatrem Laingem a jeho partou cvoků ve slavné Vile jsem pobyl opakovaně. V dech beroucím Londýně jsem se setkal s architekty, malíři, umělci, studenty, vysokoškolskými učiteli a další spoustou bezva týpků, kteří tam žili. Pracoval jsem na „meat marketu“ poblíž katedrály sv. Petra a měl tak možnost rozvážet maso po celém centru Londýna. Zákazníci byli z City, Westminsteru, Kesingtonu, Chelsea, Wandworthu či Fulhamu, nikdy nazapomenu na hospody, bistra, bary, tančírny, nevěstince, kluby a kabarety v Soho. Nebyla jediná země na naší planetě, která by tam neměla svého člověka. Díky krátkému období oteplování v naší vlasti i zahraniční zkušenosti jsem se naučil jednat a cítit se svobodně kdekoli jsme byli. Ostatní už není tak zajímavé, pouze snad to, že jsme se vrátili z řady důvodů, především jsme se nechtěli stát emigranty. „Oni a ne my mají odejít! „ jsme si tehdy říkali. V oné době se odehrála řada dramatických zvratů a proměn. Od naivních a nadějných časů svobody jsme vstoupili do poměrů říše zla. Její jed jsme nedostali najednou, ale po malých dávkách, takže jsme mu nakonec, každý z nás určitou měrou, přivykli. Přežili jsme, ale otrava v nás stále přetrvává. V jednom jako lhostejnost, v druhém jako cynismus, ve třetím jako ztráta hodnot, nebo nedůvěra, zklamání a křivda, odvrácení se od věr našich předků, slepota vůči zázrakům, zpochybnění hodnot lásky a pravdy, netrpělivost a malomyslnost, záměna nepomíjivého za pomíjivé ale i dalších pokladů, které nám byly ukradeny, ale které jsme si také nechali sebrat, pošpinit, znevěrohodnit a zneuctít. Paradoxní na tom je, že jsme se to naučili dělat navzájem i sami sobě. Ne že by tohle lidé neuměli předtím, ale míra a rozsah jsou nesrovnatelné.

2. Na počátku sedmdesátých let jsi absolvoval tzv.LSD výcvik v Sadské u Nymburku, kde legendární primář Hausner vytvořil dočasnou oázu progresivního bádání v psychologii a psychoterapii. Jak na tuto zkušenost vzpomínáš? A jaký máš názor na ovlivňování tvůrčích schopností pomocí různých látek, zvláště halucinogenů? Proč tehdejší nadšení pro ně v psychotherapeutické komunitě poměrně rychle opadlo?

Drogy pro mne tehdy již nebyly neznámou mocí. Zažil jsem jejich působnost, i když jsem se jim až intuitivně vyhýbal. Znal jsem sílu a vliv alkoholu. V dětství jsem se denně stýkal s opilými lidmi. A byla to vždy tristní zkušenost. Nebylo rodiny, kde by někdo neholdoval pití, nebylo rodiny, která by následky alkoholu nějak netrpěla. Řeči o posvátném účinku alkoholu se mi jevily jako falešné a víno v množství přesahující půl litru po jídle nebo tu a tam litránek v dobré společnosti mně vždy znělo jako sebeobelhávání. Ještě před dokončením studia psychologie jsem jezdil na stáže do psychiatrického oddělení v Sadské, kde působil primář MUDr Milan Hausner. Už z Anglie jsem měl spoustu vědomostí o psychoanalýze, Jungově analytické psychologii, stážoval jsem u Eysencka. LSD jsem znal z Anglie. Názor, že drogy by bylo možné využít experimentálně, mě velmi zaujal. Hausner ve snaze porozumět nejen lehčím, ale také závažným duševním poruchám aplikoval LSD nejdříve zdravým pokusným osobám a pak i pacientům, aby je mohl z jejich potíží s pomocí psychoterapie vyvést. My jsme pro absolvování výcviku museli projít nejméně pěti intoxikacemi LSD s následným jak freudiánským, tak i jungiánským výkladem. Byla to velmi silná a poučná zkušenost. Výklad psychotické zkušenosti byl však problematický. Jednak kvůli reduktivnímu psychoanalytickému pojetí člověka, jednak proto, že bylo možné podchytit pouhý zlomek z toho, co všechno se během 12 – 16 hodiny v intoxikaci událo. Navíc se zde projevila eklektická svévole interpretů, která byla prezentována jako integrativní. Nicméně Sadská mi přinesla obrovskou zkušenost. Práce pod primářem Hausnerem byla nenahraditelná. Byl to liberální, tolerantní a pracovitý člověk, který pro své pacienty udělal co mohl stejně tak, jak pro své zaměstnance. Naučil jsem se zde mít s pacienty osobní přátelský vztah.. Měl jsem štěstí, že přede mnou tam pracoval nynější prof. Vymětal, který k nám přivezl rogersovskou, na klienta orientovanou psychoterapii a dr. Zbyněk Havlíček který byl nejen výtečný diagnostik a psychotherapeut, ale také surrealistický básník. Jeho zápisy z vyšetření se nedají zapomenout. Jeho kazuistiky byly skutečné portréty lidí a nikoli neosobní a tak i odcizené výsledky dotazníků a testů. Dlužno říci, že nebýt Havlíčka, práce s LSD by se pravděpodobně v Sadské nerozvinula do podoby,

kteřou pak získala Havlíček rozvíjel arteterapeutickou dílnu a jelikož sám studoval také estetiku, výtvarné a literární umění mu bylo vlastní. Dnes se na to dívám s odstupem let, ale základní dojem zůstává stejný. LSD ovšem léčbu neurychlilo. Můj pohled na duševní nemoc je zcela odlišný od psychoanalytického a jungiánského pojetí i většiny dnešních škol. Duševní nemoci jsou totiž podle mého názoru problémem životní skladby člověka a životních kontextů, které jsou jejich vzájemně neodlučitelnou součástí. Heideggerův pojem *Bytí-ve-světě* je to, co mám na mysli. Když chceme lidi léčit, musíme je nejen přivádět k sobě např., sebepoznáním a seberozvojem, ale také je nově vyvést do života, neboť je nezbytné, aby své porozumění uplatnili v životě, který se před nimi nyní nově otevírá. Tomu všemu se musí postupně učit a osvojovat si to. Jedná se však o souvislý a složitý proces, na který úzce vymežovaná psychoterapie nestačí.

3. Každá psychoterapeutická škola pracuje s poněkud jiným pojetím člověka. Věnoval ses původně psychoanalýze, později ses s ní rozešel a obrátil ses k daseinsanalýze. V čem se oba směry liší a čím tě daseinsanalýza - - jinak řečeno fenomenologická hermeneutika - oslovila?

Psychoanalýza nepochybně prošla a stále prochází procesem změn a tvorbou nových koncepcí. Pořád však je to typická reduktivní disciplína, která má jen omezený repertoár metod k léčbě. Člověka chápe jako systém skládající se z biologických mechanismů zastoupených pudovými motivy i motivy odvozenými od motivací biologických a získaných životní zkušeností, vzorci chování naučenými druhově i těmi, které byly osvojeny až v individuální historii člověka. Tyto modely však vždy řízeny biologickými motivacemi a interiorizovanou společenskou nástavbou. Jinými slovy, jedná se o v sobě uzavřené systémy, které jaksí dodatečně produkují zpětnovazební regulaci chování a sebe-regulaci motivů a pobídek chování. Celý obsah motivací je zredukován na pudy, přání a potřeby. Jakoby nás nezajímalo nebo neoslovovalo něco kvůli sobě samému. Ale i autonomní motivátory zde prý nejsou neúčelně, vše má buď ekonomický, požitkový, druhový nebo genetický ráz. Tím tedy ze hry vypadává svoboda i ctnosti. Těch důvodů je bezpočet a proto raději odkážu na svoji knihu *Ego-analýza* (Triton 2013). Psychoanalýza je skutečně totalitní ve filosofickém slova smyslu. Chce všechno lidské zredukovat a pak se redukce zmocnit teorií, která vyloží vše - totálně. Pociťoval jsem to neustále na své kůži a když jsem napsal pojednání o Odipovi králi, kde jsem ukázal, že Freudův výklad je třeba znovu promyslet a reinterpretovat, byl jsem exkomunikován. Žádný věcný argument ale nepadl. Jediným důvodem byla odlišnost mého pojetí od Freudova. Následovalo několik komických doher, ale to už je jen důsledek totalitního principu. Freud ostatně své žáky vylučoval ze stejného důvodu. Jung se pokusil jít vlastní cestou. Freudovi se sice vymknul, ale nikoli již přírodovědecké doktríně. Což je velká škoda. Abych však Freudovi neupíral to, co mu náleží, totiž velká úcta k jeho pionýrskému pokusu vzít v potaz lidskou animálnost a zasadit člověka do řádu jiných živých bytostí, které na naší planetě žijí. Stávající řád však byl a také dosud je bezduchý, těžce reduktivní a zavádějící. Co s tím a jak na ostatní tvory pohlížet je kapitola, která ještě nebyla napsána.

4. Psychoanalýza, zejména po první světové válce, získala velkou popularitu i mezi umělci. Surrealisté se opírali o asociativní metodu, kterou někteří téměř absolutizovali. Jakou sehrává úlohu v poznání člověka a kde jsou její meze a slabiny? Mimořádně, během svojí praxe ses seznámil s dvěma významnými surrealistickými autory, Zbyňkem Havlíčkem a Karlem Šebkem. Jak na ně vzpomínáš?

Nenechme se mýlit, surrealistická asociativní metoda má málo co společného s požadavkem psychoanalytiků na pacienty, aby vyslovili vše, co jím prochází myslí. Pacienti nesměli a nemohli dělat to, co pak surrealisté činili a činit museli, totiž přizpůsobovat vyslovené nějakému předem předpokládanému a zapřenému účelu. Umělci se nepochybně psychoanalytickou metodou i doktrínou nechali mohutně inspirovat. Ale nechtěli být psychoanalytici, pouze se pokusili jeden z určujících poznatků psychoanalýzy umělecky rozvinout a tím bylo téma lidské sexuality, destruktivnosti,

agresivity a jejich temných stránek, jmenovitě perverze. Tím šokovali a vynesli na svět to, co již znal Goya, jenže v mnohem barvitější, symbolické a fantazijně rozvinuté podobě. Ale básníci jako Karel Šebek, či Zbyněk Havlíček na papír nepřinesli jen doslovné přepisy asociací, ale vždy je dotvářeli, rozvíjeli a přizpůsobovali záměru. Což mně osobně nejen nevádí, ale považuji to za nutný umělecký vstup do tématu i metody tvorby. Zejména si pohrávali s pojmem nevědomí, které doslova z fetišizovali. S Havlíčkem jsem se osobně nesetkal, zemřel poměrně mlád ještě před mojí první návštěvou Sadské. Z jeho spisů lze vyčíst, že v rámci psychoanalýzy pracoval zdatně na jejím přesahu do přirozeného světa. Jen škoda, že zemřel předčasně. Karla Šebka, Havlíčkova bratrance, jsem znal řadu let - byli jsme spíše kamarády než cokoli jiného. Karel žil nesmírně bizárně a chaoticky. Zamotán sám do sebe a do tenat svojí nepřizpůsobivosti podle mého usiloval o obyčejné lidské věci, ale zároveň se proti tomu bouřil, styděl se za zcela prosté city a pokoušel se překonat mnohé svoje pocity viny a méněcennosti bez cizí pomoci, samostatně. Nechtěl nikomu podléhat a přitom neustále usiloval o skutečnou blízkost, s níž si ovšem občas poněkud perverzně pohrával. LSD a jiné drogy jej ničily postupně a nenávratně. Již na přelomu šedesátých a sedmdesátých let - to jsem začal jezdit do Sadské - spolkl každou pilulku, na kterou přišel. A jak jednou řekl, „zajídal je hřebíky a zapíjel vitriolem“. Když jsem se s ním setkal naposledy, tak jsem měl o něj opravdu strach. Už to nebyly legrácky, ironie, sarkasmus, výsměch a náznaky, metafory a protiklady, kterými hýřil, aby vše popíral a všemu odporoval, ale zcela zmaten a vymknut se choval jako šílenec. Hovor s ním želbohu dával jediný smysl - Karel Šebek ztratil sebe i svět. Už to nebyl básník, ale nemocný člověk. Odešel a pak už jsem o něm neslyšel a velice pochybuji, že se ještě dostal do Paříže mezi své přátele surrealisty, jak po tom toužil. Řekl bych, že na to už neměl sílu, ani čas. Občas si na něj vzpomenu a tak ho vždy pozdravím někam do oblak. Nevím vlastně proč, ale představuji si, že se utopil v rašelině. Karel psal, ale i dělal velmi drsné věci, které někdy sotva přežil. A přitom měl občas tak něžný a dětsky bezbranný výraz. Občas.

5. Vztah psychologie a umění ve dvacátém století je jistě velké téma, jehož se na malé ploše rozhovoru lze jen dotknout. Nicméně: zabýváš se také antropologií a proměnami vědomí člověka od starověku po současnost. Jak umění proměnilo svět? A jak vidí tuto dialektiku psycholog?

Umění je fenoménem lidské kultury, řekl bych, že je počato lidskou existencí, že je přímo atributem počátku pobytu. Bez umění není možné být lidsky. Je lidskou řečí, bez níž není člověk člověkem. Umění prostupuje celým našim životem. Umění jako disciplína je jen špičkou tohoto fenoménu. My lidé se stále vyjadřujeme umělecky a jádro toho je inherentně umělecké. Bývaly doby, kdy umění bylo spojováno s krásou, neboť krása představovala velkou hodnotu, něco přímo nadzemského. Právě psychoanalýza otevřela téma lidské ošklivosti, nízkosti a zvrácenosti. Mám za to, že je to sice nyní převládající kurz, ale jen dočasně. Fenomenologické vnímání člověka v duchu Patočkova přirozeného světa ukazuje také ještě jiné, než ošklivé a nízké atributy lidství, které známe již z dob antické civilizace. Jsou to ušlechtilost, krása, ctnosti, velikost člověka. Analogicky v psychologii dosud vládou představy o člověku, které jej popisují jako bytost animální, pudovou, závislou a plnou komplexů i reaktivních formací, jako tvora bažícího po moci a slasti. Myslím, že je to pojetí jednostranné. Člověk se rozpíná mezi oběma póly a vede neustálý zápas, který je v pohádkách líčen jako boj mezi dobrem a zlem. Vnější i zvnějšněným, vnitřním i internalizovaným. To všechno k nám patří, tomu patříme i my podle toho, k čemu připadneme, k čemu se hlásíme, co vyznáváme a o co usilujeme. Zabývám se dlouhé roky sny. A přišel jsem na to, že když opustíme utkvělou, ale stále ještě nereflektovanou doktrínu evolucionizmu a pudového egocentrického determinizmu a začneme vést snový výklad fenomenologicky, celá snová scéna se úplně promění. Sen a snový život jsou totiž autochtonním způsobem lidského bytí, stejně tak, jak život bdělý. Proto je omezující, když se snažíme snovou zkušenost vyložit jen pro účely bdělého života a z jeho analyticky redukováného hlediska. Tato dvojí redukce zcela zatemnila obsah i smysl snění. Jakmile ale zůstaneme ve snu a z něj samotného začneme sen vykládat, objeví se zcela nové skutečnosti podobně, jako když postupně

snímáme vrstvy maleb a dostáváme se na tu původní. Bylo by nesmyslné ji vykládat z pozice vnějších nátěrů. Obsah malby i její smysl se ukáže sám ze sebe. A zde se setkáme s další pozoruhodností, že totiž snový život má ontologický charakter. A to je podle mého názoru úžasné. Vždyť v tom případě je každý člověk také filosofem! Nemohu se rozepisovat dále, co mám na mysli, bude patrné v dubnu, kdy vyjde společná kniha s Oldřichem Čálkem o výkladu snů v Portálu.

6. Lze nalézt v této proměně i temné stránky? Například násilí a sex byly dříve v umění zobrazovány, dnes jsou často spíše jen předváděny. Diskutuje se o tom, do jaké míry je to pro společnost ohrožující, může - li to iniciovat patologické chování a zdali je třeba tyto tendence regulovat. Současná odpověď zní NE - můžeme to však akceptovat bez dalších otázek?

Násilí a sexu musíme rozumět vždy v jejich kontextu. Pohádky jsou násilí, agrese, i erotiky a sexu plné. Jejich význam pro děti, pedagogický, rozumový i citový, určuje pozadí, na němž se objevují. Více než výskyt agrese, násilí a odvrácené tváře člověka i pohádkových bytostí mne zneklidňuje jejich relativizace, politická korektnost a ztráta citu pro oboje. A to se neděje jen v pohádkách a ve výchově, mnohem nebezpečnější než nárůst depresí, úzkostí a strachu je relativizace jejich významu, původu i působnosti. Odpověď *ne!* je odpovědí povrchní, politickou a ideologickou. Lidské svobody a práva nelze odpreparovat od jejich konkrétního a kontextuálního významu. A to žádným směrem. Svobody a práva jsou častým a snadným terčem ideologií.

7. Daseinsanalýze podle všeho nejde jen o dílčí ozdravení lidské psychosomatiky, ale směřuje k péči o duši v širokém kontextu bytí. Jak rozumíš péči o duši a jaké místo v ní zaujímá umění a literatura, a jak vůbec vnímá daseinsanalýza tzv. normalitu? Normalita se často stávala modlou, lze jí jen zbořit bez dalšího, nebo to bude podstatně složitější proces?

Normalitou v tradičním kategoriálním významu se DA nezabývá. Je však možné hovořit o duši. Vystávání duše do světa je tajemné a nové jako každé ráno, každý západ slunce. Duši nemůžeme definovat, neboť ji nelze zpředmětnit, uchopit, ani se jí určitým a jednoznačným způsobem zmocnit prostřednictvím jazyka, věcně ji vyslovit řečí. Tu oduševněnost existence může nejspíše opsat, vyjádřit způsoby, kterými se ukazuje, poukázat na ni nepřímou, ale nemůže jí mít ve svém držení. Každý dosud známý pokus tuto podmínku obejít nebo na ni nedbat vedl ke ztrátě možnosti ji zakusit, setkat se s ní. Duše přesahuje naše možnosti ji postihnout trvale a konečně. Jedním z důvodů je její proměnlivost v čase i v dojmu, ve své působivosti, ale i osobními a situačními významy, které má. Pro ilustraci: když jsem se setkal prvně s novorozencem dítětem, nebyl jsem na onu chvíli vůbec připraven. Naprosto mne ohromila zvláštní síla, kterou působilo. Bylo ještě jaksi usazeno, uloženo a vrostlé ve světě, do něhož já už nemám přístup, nacházelo se ještě před prahem našeho společného bdělého světa. Jakoby ještě patřilo skrytosti, do které můžeme nahlédnout jen vzácně, jako právě v oné chvíli. Nemohl jsem ale do ní vstoupit, nepatřil jsem tam. Před tím, co působilo nezměrnou silou, kterou mělo novorozeně v zádech, jsem se cítil nahý, zaskočený, slabý a nevědoucí. Byl jsem vylekán, cítil jsem se nepatřičně a trapně a jen stěží jsem skrýval své rozpaky. Nebyl jsem s to dohlédnout dál, než na práh onoho světa, dítě mu však ještě patřilo. Když jsem se do onoho bytí za prahem zadíval, jako bych hleděl do tváře času, do nedohledného a za nedohlednem pokračujícího prostoru, z něhož jsem měl přímo hmatatelný dojem, že je bytostný, že se na mě v tuto zvláštní chvíli dívá. Stejně i já jsem mu hleděl do tváře a do očí, ve kterých se objevila propastnost bytí, zpřítomněná touto podivnou chvílí. Pak to všechno zmizelo a já si řekl: „Naše prvorozená přišla odkudsi z hvězdného prostoru jako host, jehož máme štěstí opatrovat, starat se o něj, nazývat jej naším dítětem“. Cítil jsem, že patří někomu a někam, čemu jsme za dítě zodpovědní. „Oním“ jsme byli poctěni dítětem a péčí o ně a tak jaksi dodatečně adoptováni. Ale *komu a čemu* říci nedovedu, mohu se pouze domýšlet, mít hypotézy, domněnky, sdílenou zkušenost a spoustu fantazie. Je možné žádat vysvětlení, sám zážitek však byl

pro mne dostačující. Také mi vyvstalo, že oduševněnost je nadání osobním bytím, že jsme jím byli obdařeni. Duše není věc, nemá rysy obličeje, ten ji jen může vyjádřit. Nemá ani vlastnosti, kterými charakterizuje člověka psychologie, ty je spíše zastírají nebo překrývají, jen tu a tam ji postihují výstižně. Pokud se pokusíme o objektivizaci, vždy zrušíme její základní charakteristiku a tou je její neuchopitelnost a nedosažitelnost. Proto jí také nemůžeme v tradičním slova smyslu předmětně rozumět, jen ji lze zakoušet a pak, prostředky, které nejsou vymezující, na ni poukázat. Duše se mi ukazuje coby nesmírně jemná, pevná, neuchopitelná, osobně vystupující tajemná přítomnost druhého, jenž se zjevuje jako Ty, ale také Ono. K němuž se vztahujeme, jako ke svědkovi nás samých, našeho pozemského života, jenž přichází na svět početím a smrtí z něj zase odchází. Jako bychom byli ubytováni a přitom ztraceni v sobě, ve společném i privátním světě, my, kteří jsme se stali lidmi a patříme sobě, navzájem, ale také Jinému. Oblasti, která se nám dává jako tajemná skrytost. A co jsem také nabyt, je zkušenost, že duše nestárne. Dobře to člověk může uvidět v nestřežených a nezátížených chvílích štěstí, ve snech a někdy i v hrách. Tuto „vlastnost“ lze nečekaně spatřit v holé a nezastřené podobě u nemocných, kde bychom to nejméně čekali, mám na mysli třeba Alzheimerovu chorobu. Spatřujeme je u novorozeňat, ale i u lidí na druhém kraji života, třeba v hospicích, v přítomnosti umírajících. Nebo „to prostě přijde“ a duše se zjeví jen tak. Třeba na fotografii ještě dlouho nenarozeného dítěte, jak je postihl Lennart Nilsson. Oduševněnost je pobytu vlastní, podstatně k němu patří. Nestačí druhého vyjádřit pojmem odvozeným od života v biologickém smyslu, protože ten sám ještě neříká nic o „subjektivitě“, oduševněnosti druhé bytosti. Neodhaluje nic z jeho duše. Když přede mnou duše vyvstane, ten druhý se promění. Vnější psychologické, rodové, sociální, sociologické, tělesné, mravní skutečnosti ustupují do pozadí a o bezprostředním zakoušení druhého nerozhodují. Pokud, tak tyto charakteristiky se ukazují na pozadí jeho duše, a pak již nemůžeme konat obvyklým způsobem účelově nebo z důvodů vlastních potřeb, ani k nějakému vnějšně určenému cíli. Oduševněná přítomnost druhého v nás vzbuzuje posvátnou úctu a vybízí k respektu. Naše odezva proto nemůže být pouhým reagováním, ale je mnohem spíše odpovědí na výzvu, kterou k nám druhý ze sebe výrazem svého oduševněného bytí promlouvá a takto nás také vybízí k spoluúčasti na tajemné přítomnosti posvátného protějšku, posvátnosti přítomné v druhém. Kdyby pobyt, lidská existence nebyla oduševněná, nemohla by odpovídat, pouze bychom reagovali. Pobyt, by pak nebyl existencí, ale pouhým vyskytováním..

Slavný český filosof Jan Patočka měl v případě duše na mysli pobyt, celého člověka včetně kultury a společenství, ve kterém člověk žije. Naše péče o duši se pak ukazuje jako péče o vlastní identitu, čisté svědomí, tělesnost, vztahy a společenství, ve kterých žijeme, vzdělanost, o kulturu a ducha, o vlast i civilizaci, o ctnosti, krásu, lásku k sobě i druhým lidem. Tato péče je aktivním přejímáním vlastní existence do svých rukou i do své zodpovědnosti. Ta zde primárně nemá eticko právní význam, ale toto slovo vychází z fenoménu odpovídání. Člověk je totiž vyzván k odpovídání na to, co a jak se děje okolo něj. K odpovídání, které zároveň klade nové otázky, angažované a základní, jež vždy obsahují mravní aspekt. Člověk je totiž vždy také bytostí mravní. O svoji duši pečují pohané, neznabozi i ateisté. Všichni o ni máme starost. Celá péče o duši se pohybuje v prostoru svobody. Lidská svoboda je totiž základní podmínkou, za které se jmenované věci naplňují věrně a mohou tak odpovídat pravdě bytí. Bez svobody je člověk nelidskou bytostí. O naši svobodu se neustále vede lítý boj, což si uvědomujeme jen nedostatečně, a pokud ano, jen vzácně to domýšlíme.

8. Liší se dnešní pojetí péče o duši od těch v historii?

Tohle je těžká otázka, protože na ní nelze odpovědět krátce. Nicméně, pokusím se o nemožné. V principu se jedná stále o tutéž skutečnost. Ale v průběhu historie a napříč civilizacemi a kulturami se ukazují velké rozdíly v pojetí i praxi péče o ni. Důvody jsou zejména kulturně duchovní a metodologické. Pro naši dobu a současného člověka je charakteristický respekt k individualitě člověka a jeho svobodám. Lásku, v jejímž jméně se rodilo a rozvíjelo křesťanství, má dnes poněkud jiný význam proto, že lásku nemůžeme naplnit bez svobody. Jakmile se totiž zapomene na svobodu,

z lásky se stanou okovy. Na druhou stranu nám zapomenutá křesťanská zkušenost ukazuje, že svoboda bez lásky je prázdná. Lidské svobody a práva jsou dějinně novým fenoménem pocházejícím z antiky, judaismu a křesťanství. Je to tradice zcela unikátní, pro většinu světa dosud neznámá a přitom velice křehká!

9. V současnosti jsme velmi intenzivně konfrontováni s tradicí islámu. Jak se díváš na tento problém? Čím nás může zaskočit? Co je příčinou neurotické, ba psychopatické reakce na něj?

Islám sám je podle mého soudu ve veliké, možná epochální krizi. Nechápu dobře, proč se široce nezkoumá a nehovoří právě o ní. Způsob a organizace života, lidí a lidských společenství v zemích, kde jsou promiskue propleteny duchovní a světské skutečnosti, kde se nedodrží univerzální lidská práva a svobody, neklade se důraz na úctu a respekt ke každému jedinci, k rovnosti všech lidí nezávisle na pohlaví, původu, vyznání a rase, je podle mne na konci sil. Byť muslimové mají v koránu napsáno, že člověk má být k druhému slušný, nemá ho zabít, okrádat a podobně, toto nestačí. Slovo se musí stát skutkem, což znamená, že je třeba si osvojit nejen nové hodnoty, ale také způsoby jak se to dělá a prostředky, které jsou k tomu nezbytné. Zavedení nových idejí a hodnot do života islámu vyžaduje obrovskou intelektuální práci, nové instituce, vědomosti, nové politické platformy atd. To chce hodně práce a samozřejmě i čas! Aby došlo k duchovním reformám, musí se otevřít diskuse, které by vedly k vzestupu a modernizaci islámu. A jen málo z toho v islámských zemích vidíme. Není divu, že lidé odtud spěchají na Západ. Není to jen ekonomická vidina, jak se bezduše opakuje v médiích, ale vidina nového života, příležitost, *útek do budoucnosti*, která u nich ještě nezačala. Nejedná se jen o materiální krizi, ale především o civilizační otřesy nebývalého rozsahu. Tento exodus je podle mého rozumného hledání nového světa, který doma nenalézají a spatřují jej v Západní civilizaci. Měli bychom jim pomoci hlouběji porozumět sami sobě. Měli bychom je vyzývat k dialogům, způsobem svobodným a odvážným. Nic více však udělat nemůžeme a také bychom dělat chtít neměli. A to není úkol pro jedno, ani třeba deset, dvacet, volebních období. To je úkol, kterému musíme dát potřebný čas. Úkol pro umělce, spisovatele, filmaře, básníky, prostě pro všechny, i pro psychoterapii.

Nám islamizace nehrozí, to je nesmysl. Islámská krize je ale jakýmsi zrcadlem krize naší, duchovní krize. Možná, že nám tato krize pomůže otevřít oči a podívat se, co se děje s námi a co s tím je třeba dělat. Jinak se i naše duchovní krize ještě mnohem více prohloubí, aniž by následovala její renesance a pak nám začnou skutečné starosti!

10. Jak se díváš na arteterapii? Lze považovat výtvary pacientů za umělecká díla? Jung se domníval, že nesou pouze instrumentální význam, ale například Prinzhornova sbírka získala nesmírný ohlas.

Na arteterapie není jednotný názor. Já se osobně domnívám, že patientské artefakty jsou něčím mnohem více, nežli předměty k výkladu. Vždy totiž zahrnují mnohem více, nežli nemoc, totiž způsob bytí na světě a porozumění světu i sobě. A není to bytostně nemoc, kterou můžeme vidět, ale člověk zdravý, nemocný, jednou to, jindy ono, a samozřejmě vždy mnohem více. Musím říct, že instrumentální význam arteterapie považuji za neuctivou redukci lidské tvořivosti.

11. Jako dlouholetý porotce literární soutěže pro mladé autory nepřestávám žasnout, jak se (někdy ve velmi nízkém věku) objevuje potřeba vyjadřovat se poezií, tj. zcela jiným jazykem, radikálně vytrženým z všednodennosti. Nezbytně to souvisí se vztahem člověka k řeči. Jaký význam ve svém přístupu přisuzuješ řeči?

Tohle by vydalo na celý jeden text. Řeč je způsobem lidského bytí. Není nic, co by nemohlo být vysloveno, co by nemohlo být vyjádřeno. Ba dokonce je to tak, že řeč je způsob, kterým je svět, bytí možné. Člověk je řeč.

12. Jaký význam má literatura pro lidský růst nebo pro psychotherapeutický proces? Existují např. „léčivé“ knihy a naopak třeba knihy nebezpečné a ohrožující, nebo toto pojetí již patří minulosti?

Je to ryze situační záležitost a proto si myslím, že dobří psychoterapeuti pacienti či klienty knihám otevírají. Ale alespoň některé evergreeny - Malý Princ, pohádky, Dostojevskij, někteří básníci a některé romány, které lidem pomáhají se orientovat v nemoci, v životě. A některé knihy jsou útěšné. Mně svého času pomohla kniha Pan Kaplan má třídu rád.

Já se snažím najít knihu na míru pacientovi, jeho problematice, jeho stavu a to mi vychází. Je však třeba knihy číst, aby bylo z čeho vybírat.

13. Můžeš něco říci o největších zážitcích, které ti poskytly umění a literatura? Poznamenaly nějak tvůj odborný vývoj a růst a ovlivnily nějak i tvou praxi?

Toho je samozřejmě hrozně moc. Svého času mně ohromně zaskočil svou smělostí Nietzsche, Dostojevskij a Rusové vůbec, miloval jsem prokleté básníky, beatníky, Camuse a Sartra, ale i Pána much, prostě toho bylo opravdu hodně. Z posledních románů mne velice zaujal velice román V jedné osobě od Johna Irvinga. Užasné! To ale nemluvím o výtvarném umění o divadle filmu, o hudbě atd. Běžte se podívat na fascinující výstavu fotografií „Milota“ u Kamenného zvonu.

Autor: Jiří Zizler | **Datum vytvoření:** 02.10.2016 17:58:28 | **Datum poslední změny:** 02.10.2016 21:25:15